

УДК 343.98:616-091.2(477)

Солдатенко Олена Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

Solodatenko Olena

*PhD in Law, Professor,
Professor of the Department of Criminal Procedure
Dnipro State University of Internal Affairs*

Миргородська Каріна Миколаївна

*курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Myrhorodska Karina

*Cadet at the Faculty of Training Specialists for
Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine
Dnipro State University of Internal Affairs*

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-9-11419

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОГЛЯДУ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТІЛ ЗАГИБЛИХ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

THEORETICAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF EXAMINATION AND IDENTIFICATION OF DECEASED BODIES IN PRE-TRIAL INVESTIGATION UNDER MARTIAL LAW CONDITIONS

Анотація. У науковій статті досліджено теоретико-правові основи огляду та ідентифікації тіл загиблих у процесі досудового розслідування в умовах воєнного стану. Проаналізовано сучасні правові аспекти здійснення огляду місця події, включаючи порядок фіксації слідів, забезпечення безпеки слідчих та залучення спеціалізованих підрозділів у випадках ризику замінування або наявності інших загроз. Окремо розглянуто нормативно-правове регулювання процедури ідентифікації осіб, зокрема застосування методів ДНК-аналізу, антропологічних досліджень та інших сучасних криміналістичних технологій, що забезпечують достовірне встановлення особи загиблого. Проаналізовано особливості документування злочинів, пов'язаних із загибеллю людей унаслідок воєнних дій, включно з фіксацією тіл, фотографуванням, складанням схем місця події та веденням протоколів слідчих дій. Розглянуто проблеми, які виникають у практичній діяльності правоохоронців під час активних бойових дій, зокрема взаємодію з військовими підрозділами, швидке реагування на небезпечні ситуації та забезпечення дотримання процесуальних норм. Особлива увага приділяється питанням вдосконалення методів ідентифікації загиблих, інтеграції сучасних технологій у криміналістичну практику та розвитку правового регулювання для підвищення ефективності досудового розслідування. У статті окреслено ключові напрями вдосконалення законодавчої бази та практичних процедур, що сприяють точному, безпечному та оперативному встановленню особи загиблих у складних умовах воєнного стану, підкреслюючи необхідність поєднання наукового підходу та практичних навичок у діяльності слідчих органів.

Вступ. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила безпрецедентні виклики для системи кримінальної юстиції, зокрема у сфері досудового розслідування злочинів, пов'язаних із загибеллю людей. Масові втрати серед військовослужбовців та цивільного населення зумовили потребу у створенні ефективних механізмів фіксації місця події та ідентифікації тіл загиблих, що мають не лише доказове, але й гуманітарне значення.

Огляд місця події та процедура встановлення особи загиблого є ключовими елементами слідчих дій, які забезпечують належне документування воєнних злочинів і формування доказової бази для подальшого кримінального переслідування. Водночас їх проведення в умовах воєнного стану супроводжується низкою труднощів: від загроз мінування територій та активних бойових дій до складності експертної ідентифікації у випадках пошкоджених або фрагментованих останків.

На сучасному етапі особливої актуальності набуває застосування новітніх криміналістичних методів, зокрема ДНК-експертизи, антропологічних і біометричних досліджень, що дозволяють встановити особу загиблого навіть у складних умовах. Проте нормативно-правове регулювання цих процесів потребує подальшого вдосконалення, а практична діяльність слідчих органів — узгодження з міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини та гуманітарного права.

У цьому контексті дослідження теоретико-правових засад огляду та ідентифікації тіл загиблих у досудовому розслідуванні є необхідним для підвищення ефективності правозастосовної практики, формування єдиних підходів до документування злочинів воєнного характеру та забезпечення справедливості як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Мета. Метою дослідження є дослідження теоретико-правових основ огляду та ідентифікації тіл загиблих у процесі досудового розслідування в умовах воєнного стану, а також аналіз нормативно-правового регулювання цих процесів.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правова база, що регламентує діяльність правоохоронних органів у сфері огляду місця події та ідентифікації тіл загиблих, зокрема Кримінальний процесуальний кодекс України, Указ Президента України про введення воєнного стану, постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства внутрішніх справ України; 2) наукові праці українських та зарубіжних авторів, присвячені питанням криміналістики, судово-медичної експертизи, документування злочинів воєнного характеру та використання сучасних технологій у процесі ідентифікації; 3) міжнародно-правові акти та стандарти, які регулюють поведінку з тілами загиблих у збройних конфліктах і визначають механізми їх ідентифікації.

У процесі дослідження було застосовано такі наукові методи: 1) аналізу та синтезу — для розкриття особливостей правового регулювання та практики здійснення огляду і ідентифікації; 2) порівняльно-правовий — для співставлення національних норм із міжнародними стандартами у сфері кримінального процесу та гуманітарного права; 3) системно-структурний — для визначення взаємозв'язку між елементами процесу досудового розслідування, організацією взаємодії правоохоронних органів і судово-медичних експертів; 4) метод узагальнення та групування — для формування висновків щодо перспектив удосконалення правового регулювання та інтеграції новітніх технологій у практику ідентифікації; 5) логічного узагальнення результатів — для формулювання висновків про стратегічне значення вдосконалення процедур огляду та ідентифікації тіл загиблих в умовах воєнного стану.

Результати. У науковій статті з'ясовано теоретико-правові засади проведення огляду місця події та ідентифікації тіл загиблих у досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану. Встановлено, що ефективність цих процесуальних дій безпосередньо залежить від комплексного застосування норм національного законодавства та міжнародних стандартів, а також від використання сучасних криміналістичних і судово-медичних технологій. Проаналізовано алгоритм дій слідчих та спеціалізованих підрозділів під час фіксації злочинів воєнного характеру, визначено особливості взаємодії правоохоронців із військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування та судово-медичними установами.

У ході дослідження доведено, що ключовими проблемами є: складність забезпечення безпеки під час огляду місця події через ризик замінування або обстрілів; значні пошкодження або фрагментація тіл, що ускладнює їх ідентифікацію; тривалі строки проведення ДНК-експертиз; обмеженість ресурсів для широкого використання біометричних технологій. Поряд із цим, встановлено важливу роль поетапного документування — фото- та відеофіксації, складання протоколів, схем і описів, що створюють належну доказову базу.

Результати дослідження свідчать про необхідність удосконалення правового регулювання, створення єдиної автоматизованої системи обліку загиблих, а також активнішої інтеграції новітніх криміналістичних методів у практику органів досудового розслідування. Це забезпечить своєчасність та достовірність встановлення особи загиблих, підвищить ефективність документування воєнних злочинів і сприятиме зміцненню довіри до системи кримінальної юстиції.

Перспективи. Перспективи подальших досліджень полягають у комплексному вдосконаленні правових і організаційних механізмів проведення огляду та ідентифікації тіл загиблих в умовах воєнного стану. Важливими напрямками розвитку є створення єдиної національної бази даних для обліку загиблих і зниклих безвісти осіб, інтеграція сучасних біометричних та генетичних технологій у криміналістичну практику, а також розширення можливостей міжнародної співпраці у сфері документування воєнних злочинів. Необхідним є також підготовка спеціалізованих слідчих і судово-медичних експертів, здатних гіяти в умовах підвищеної небезпеки, використовуючи як наукові досягнення, так і практичні навички. Подальші наукові розвідки мають бути спрямовані на гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами та вироблення уніфікованих методик, що забезпечать достовірність, оперативність і безпечність процесів ідентифікації.

Ключові слова: огляд місця події, ідентифікація тіл, досудове розслідування, воєнний стан, правове регулювання.

Summary. The scientific article examines the theoretical and legal foundations of the examination and identification of deceased bodies in the course of pre-trial investigation under martial law conditions. The study analyzes modern legal aspects of conducting crime scene examinations, including the procedure for recording traces, ensuring the safety of investigators, and engaging specialized units in cases of mine hazards or other threats. Special attention is given to the legal regulation of the identification procedure, in particular the application of DNA analysis, anthropological research, and other modern forensic technologies that ensure reliable establishment of a deceased person's identity. The article also explores the peculiarities of documenting crimes related to fatalities caused by military actions, including body recording, photography, the preparation of crime scene diagrams, and the drafting of investigative protocols. The problems faced by law enforcement officers during active hostilities are discussed, such as interaction with military units, rapid response to dangerous situations, and compliance with procedural norms. Particular emphasis is placed on improving methods of victim identification, integrating modern technologies into forensic practice, and developing legal regulations

to enhance the efficiency of pre-trial investigations. The article outlines key directions for improving the legislative framework and practical procedures that ensure accurate, safe, and timely identification of the deceased under the complex conditions of martial law, emphasizing the necessity of combining scientific approaches with practical skills in the activities of investigative bodies.

Introduction. The full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has created unprecedented challenges for the criminal justice system, particularly in the field of pre-trial investigation of crimes involving human fatalities. Mass casualties among both military personnel and civilians have necessitated the development of effective mechanisms for documenting crime scenes and identifying the deceased, which hold not only evidentiary but also humanitarian significance.

Crime scene examination and the procedure for establishing the identity of the deceased are key components of investigative actions, ensuring proper documentation of war crimes and the formation of an evidentiary base for subsequent criminal prosecution. At the same time, conducting these procedures under martial law is accompanied by numerous difficulties, ranging from threats of landmines and active hostilities to the complexity of expert identification in cases of damaged or fragmented remains.

At the present stage, the application of advanced forensic methods, including DNA analysis, anthropological, and biometric examinations, has become particularly relevant, enabling identification of the deceased even under challenging conditions. However, the legal regulation of these processes requires further improvement, and the practical activities of investigative bodies need alignment with international standards in the field of human rights protection and humanitarian law.

In this context, the study of the theoretical and legal foundations of the examination and identification of deceased persons during pre-trial investigations is essential for enhancing the effectiveness of law enforcement practices, establishing unified approaches to documenting war crimes, and ensuring justice at both the national and international levels.

Purpose. The purpose of this study is to examine the theoretical and legal foundations of the examination and identification of deceased persons during pre-trial investigations under martial law, as well as to analyze the legal and regulatory framework governing these processes.

Materials and methods. The materials of the study include: 1) the legal and regulatory framework governing the activities of law enforcement agencies in the examination of crime scenes and the identification of deceased persons, in particular the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Presidential Decree on the Introduction of Martial Law, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, and orders of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; 2) scholarly works by Ukrainian and foreign authors devoted to forensic science, forensic medical examination, documentation of war crimes, and the use of modern technologies in the identification process; 3) international legal instruments and standards regulating the handling of deceased persons in armed conflicts and defining mechanisms for their identification.

The following scientific methods were applied in the course of the study: 1) analysis and synthesis – to reveal the peculiarities of legal regulation and the practice of conducting examinations and identifications; 2) comparative-legal method – to juxtapose national norms with international standards in the field of criminal procedure and humanitarian law; 3) system-structural method – to determine the interrelationship between elements of the pre-trial investigation process and the organization of interaction between law enforcement agencies and forensic medical experts; 4) generalization and grouping – to formulate conclusions regarding the prospects for improving legal regulation and integrating advanced technologies into identification practices; 5) logical generalization of results – to draw conclusions on the strategic importance of improving procedures for examining and identifying deceased persons under martial law.

Results. The study clarifies the theoretical and legal foundations of crime scene examination and the identification of deceased persons during pre-trial investigations under martial law. It has been established that the effectiveness of these procedural actions directly depends on the comprehensive application of national legislation and international standards, as well as the use of modern forensic and forensic medical technologies. The algorithm of actions carried out by investigators and specialized units during the documentation of war crimes has been analyzed, and the specifics of interaction between law enforcement officers, military formations, local self-government bodies, and forensic medical institutions have been identified.

The research demonstrated that the key challenges include: the difficulty of ensuring safety during crime scene examination due to the risk of landmines or shelling; significant damage or fragmentation of bodies, which complicates identification; lengthy periods required for DNA analysis; and limited resources for the widespread use of biometric technologies. In this context, the important role of phased documentation has been highlighted, including photo and video recording, as well as the preparation of reports, diagrams, and descriptions, which together create a proper evidentiary basis.

The results of the study indicate the necessity to improve legal regulation, establish a unified automated system for recording deceased persons, and more actively integrate advanced forensic methods into the practice of pre-trial investigative bodies. This will ensure the timeliness and reliability of identifying deceased persons, enhance the effectiveness of documenting war crimes, and contribute to strengthening trust in the criminal justice system.

Discussion. Prospects for further research lie in the comprehensive improvement of legal and organizational mechanisms for conducting examinations and identifying deceased persons under martial law. Key areas of development include the creation of a unified national database for recording deceased and missing persons, the integration of modern biometric and genetic technologies into forensic practice, and the expansion of international cooperation in documenting war crimes. It is also necessary to train specialized investigators and forensic medical experts capable of operating under conditions of increased risk, employing both scientific advancements and practical skills. Further scholarly inquiries should focus on harmonizing national legislation with international standards and developing unified methodologies that ensure the accuracy, timeliness, and safety of identification processes.

Key words: crime scene examination, identification of deceased persons, pre-trial investigation, martial law, legal regulation.

Постановка проблеми. Сучасні реалії функціонування правоохоронної системи вимагають вдосконалення правових та криміналістичних підходів здійснення досудового розслідування злочинів, пов'язаних із загибеллю осіб. Огляд місця події та ідентифікація тіл загиблих є невід'ємними елементами слідчих дій, що забезпечують фіксацію доказової бази, встановлення обставин правопорушення та притягнення винних до відповідальності.

Водночас ефективне виконання цих завдань ускладнюється низкою факторів. Зокрема, складність проведення огляду обумовлена необхідністю дотримання процесуальних норм в умовах обмеженого доступу до місця події, ризиками, пов'язаними з наявністю вибухонебезпечних предметів, а також потребою залучення спеціалізованих служб. Ідентифікація тіл загиблих стикається з труднощами через пошкодження біологічного матеріалу, фрагментованість останків та недостатність первинних даних для порівняльного аналізу. Важливу роль відіграє використання сучасних технологій, зокрема ДНК-експертизи, однак їхнє застосування потребує значних ресурсів і часу, що впливає на своєчасність встановлення особи загиблого.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю удосконалення правового регулювання процедур огляду місця події та ідентифікації тіл загиблих, що сприятиме підвищенню ефективності досудового розслідування, забезпеченню достовірності доказової бази та дотриманню принципів правосуддя в межах національної та міжнародної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика огляду місця події, ідентифікації тіл загиблих та документування злочинів, пов'язаних із воєнними діями, розглядається в наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Значний внесок у дослідження цієї тематики зробили українські вчені, зокрема Моргунов О.А., Музичук О.М., Романюк В.В., які у своїх роботах розглядають питання документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією, та методів їхнього розслідування [4]. Автори акцентують увагу на особливостях збирання доказової бази, організації судово-медичних експертиз та взаємодії правоохоронних органів із судово-медичними установами.

Детальне вивчення правових аспектів встановлення факту смерті осіб в умовах воєнного стану проведено у працях, що ґрунтуються на нормативних положеннях, закріплених у наказі Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Офісу Генерального прокурора [5]. Зокрема, Невядовський В.О. у своїх дослідженнях звертає увагу на алгоритм дій правоохоронців під час фіксації загибелі осіб, нормативне регулювання проведення судово-медичних експертиз, а також на питання транспортування та збереження тіл загиблих.

Питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл жертв воєнних злочинів знайшли

відображення у працях, створених за загальною редакцією Сокурєнка В.В., де наголошується на важливості міжнародних стандартів у процесі розслідування воєнних злочинів та необхідності дотримання гуманітарних норм [4].

Незважаючи на значний масив наукових досліджень, низка проблем залишається актуальною, зокрема необхідність удосконалення механізмів взаємодії між правоохоронними органами, судово-медичними експертами та міжнародними структурами. Подальші дослідження мають бути спрямовані на оптимізацію нормативної бази та впровадження сучасних технологічних методів ідентифікації осіб, таких як ДНК-аналіз та біометричні системи розпізнавання.

Метою статті є розкриття теоретико-правових основ огляду та ідентифікації тіл загиблих у процесі досудового розслідування в умовах воєнного стану, аналіз нормативно-правового регулювання цих процедур, а також визначення ключових проблем їх практичної реалізації.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правова база, що регламентує діяльність правоохоронних органів у сфері огляду місця події та ідентифікації тіл загиблих, зокрема Кримінальний процесуальний кодекс України, Указ Президента України про введення воєнного стану, постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства внутрішніх справ України; 2) наукові праці українських та зарубіжних авторів, присвячені питанням криміналістики, судово-медичної експертизи, документування злочинів воєнного характеру та використання сучасних технологій у процесі ідентифікації; 3) міжнародно-правові акти та стандарти, які регулюють поводження з тілами загиблих у збройних конфліктах і визначають механізми їх ідентифікації.

У процесі дослідження було застосовано такі наукові методи: 1) аналізу та синтезу — для розкриття особливостей правового регулювання та практики здійснення огляду і ідентифікації; 2) порівняльно-правовий — для співставлення національних норм із міжнародними стандартами у сфері кримінального процесу та гуманітарного права; 3) системно-структурний — для визначення взаємозв'язку між елементами процесу досудового розслідування, організацією взаємодії правоохоронних органів і судово-медичних експертів; 4) метод узагальнення та групування — для формування висновків щодо перспектив удосконалення правового регулювання та інтеграції новітніх технологій у практику ідентифікації; 5) логічного узагальнення результатів — для формулювання висновків про стратегічне значення вдосконалення процедур огляду та ідентифікації тіл загиблих в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. З 2014 року на території України тривають збройні конфлікти, які спричиняють не лише масштабні руйнування, але й численні людські жертви, зокрема серед цивільного

населення. Починаючи з лютого 2022 року, бойові дії набули широкомасштабного характеру, охопивши територію десяти областей країни. Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом № 2102-IX від 24.02.2022, у державі було запроваджено воєнний стан [1], який надалі неодноразово продовжувався.

Запровадження воєнного стану зумовило необхідність внесення змін до чинного нормативно-правового регулювання з метою адаптації законодавства до нових суспільних умов і підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів в умовах активних бойових дій, що охоплюють значну територію України. Ключовим завданням удосконалення правового забезпечення у цій сфері є створення механізмів, які сприятимуть оперативному реагуванню на кримінальні правопорушення та забезпеченню належної фіксації їхніх обставин, зокрема у випадках, що пов'язані із загибеллю осіб.

Отримання первинної інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення здійснюється представниками правоохоронних органів під час проведення огляду місця події. Дана слідча дія, особливо в межах досудового розслідування воєнних злочинів і правопорушень, пов'язаних із воєнним станом, реалізується слідчо-оперативною групою відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України, зокрема згідно з положеннями статей 223 «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій», 233 «Проникнення до житла чи іншого володіння особи», 237 «Огляд», 238 «Огляд трупа», 239 «Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією» та 615 «Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану».

Законодавством також передбачена можливість проведення огляду місця події у невідкладних випадках до моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 3 ст. 214 КПК України) [2]. Це положення має особливе значення для забезпечення оперативного збору доказової бази, особливо після масованих артилерійських та ракетних обстрілів, коли затримка у проведенні слідчих дій може призвести до втрати важливої інформації.

Регулювання процедур, пов'язаних із вилученням, передачею та репатріацією тіл (останків) загиблих унаслідок воєнних дій, здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698 «Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України».

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698, організація вилучення тіл (останків) загиблих (померлих) осіб покладається на місцеві адміністрації за участю органів місцевого самоврядування. Для реалізації цього завдання місцеві адміністрації формують спе-

ціальні групи, до складу яких входять компетентні суб'єкти та інші визначені особи, а також призначають їхніх керівників.

З метою забезпечення ефективного збору інформації про місцезнаходження тіл (останків) місцеві адміністрації створюють кол-центри, які приймають повідомлення від компетентних суб'єктів, юридичних та фізичних осіб. Відповідні органи інформують місцеві адміністрації через кол-центри про місця виявлення тіл (останків), після чого отримані дані передаються до Національної поліції.

Після узагальнення отриманої інформації працівники Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) проводять перевірку місць виявлення тіл (останків) на наявність вибухонебезпечних предметів, сучасних боєприпасів та підривних засобів. У разі їхнього виявлення здійснюються заходи з їхнього знешкодження. Лише після завершення перевірки території та ліквідації потенційних загроз працівники Національної поліції здійснюють додаткову перевірку тіл (останків) на предмет наявності вибухонебезпечних речовин та боєприпасів, а за потреби проводять їхнє знешкодження.

Місцеві адміністрації забезпечують виїзд спеціальних груп для вилучення тіл (останків) не пізніше наступного дня після завершення заходів із перевірки та знешкодження вибухонебезпечних предметів [3]. Проведення огляду місця події дозволяється виключно після офіційного підтвердження спеціалістами вибухотехнічних служб або саперами відсутності вибухових матеріалів на території обстежуваної ділянки.

До складу слідчо-оперативної групи, яка здійснює огляд місця події, входять слідчий, представники оперативних підрозділів, спеціалісти вибухотехнічної служби, експерти з питань застосування ракетних військ, артилерії та військової авіації, криміналісти, судово-медичний експерт, а також фахівці із питань озброєння та фрагментів боєприпасів.

У процесі огляду місця події під час розслідування воєнних злочинів та правопорушень, пов'язаних із бойовими діями, можуть бути залучені саперні підрозділи Збройних Сил України, працівники Державної служби України з надзвичайних ситуацій, військовослужбовці (місцеві провідники), працівники моргів, а також волонтери, які здійснюють транспортування тіл загиблих після їхнього огляду, або виконують роботи з розкопування поховань [4].

Відповідно до пункту 1 розділу III Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України щодо встановлення факту смерті особи в умовах воєнного стану, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Офісу Генерального прокурора від 09 березня 2022 року № 177/450/46, огляд тіла на місці його виявлення здійснюється слідчим із залученням

судово-медичного експерта або лікаря. У разі неможливості проведення огляду на місці виявлення (через обстріли, активні бойові дії тощо) ця процедура проводиться в бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально облаштованому безпечному місці за участю судово-медичного експерта чи лікаря, з можливим подальшим направленням тіла на судово-медичну експертизу (розтин) [5].

Важливо розрізняти огляд місця події та ексгумацію. Навіть у разі встановлення факту смерті особи, похованої у місцях масових поховань, здійснених військовими підрозділами країни-агресора — Російської Федерації, мова йде саме про огляд місця події, а не про ексгумацію. Ексгумація передбачає вилучення тіла із законного місця поховання з метою його подальшого огляду, проведення судово-медичної експертизи або інших процесуальних дій. Водночас огляд місця події спрямований на документування слідів кримінального правопорушення під час його первинного виявлення.

У процесі огляду місця події загалом, а також огляду тіла зокрема, здійснюється фіксація місця вчинення кримінального правопорушення, описується обстановка, а також вилучаються й упаковуються сліди, що мають доказове значення. Перед транспортуванням тіла прокурор або слідчий зобов'язаний забезпечити повне документування місця події, зокрема проведення фотофіксації та складання схеми місцевості [6].

Після виявлення кримінального правопорушення, що спричинило загибель особи внаслідок бойових дій, перед правоохоронними органами постає завдання проведення слідчих дій, спрямованих на ідентифікацію жертви. Однак цей процес нерідко ускладнюється, особливо у випадках значного пошкодження тіл або їхнього часткового знищення. Наприклад, у місті Буча Київської області у братських могилах було виявлено десятки тіл, деякі з яких залишилися лише у вигляді фрагментів, що унеможливило їхню ідентифікацію.

Процедура встановлення особи загиблого відбувається поетапно. На початковій стадії здійснюється збір інформації щодо обставин виявлення тіла, географічного розташування місця події, можливих свідчень щодо загибелі особи, а також виявлення особистих речей або документів, які можуть сприяти ідентифікації. У деяких випадках наявність документів значно спрощує встановлення особи.

Наступним етапом є проведення медичного огляду, метою якого є визначення причин смерті та інших медичних характеристик. У разі необхідності проводиться розтин (аутопсія) для отримання додаткових медичних даних. Під час цієї процедури здійснюється вилучення біологічних зразків (кров, волосся, зразки для ДНК-аналізу), що дозволяє здійснити подальше порівняння з наявними базами даних. Додатково проводиться фото- та відеофіксація зовнішнього вигляду та особливих прикмет жертви, що є важливим для документування та встановлення особи. Особлива увага

приділяється антропологічним характеристикам, таким як ріст, будова тіла, структура скелета, що може бути ключовим фактором у процесі ідентифікації.

На завершальному етапі до процесу ідентифікації залучаються експерти з різних галузей, які порівнюють отримані дані з наявними записами та базами даних. Сучасні технології, такі як системи розпізнавання обличчя та ДНК-ідентифікація, значно підвищують ефективність цього процесу. Водночас, через значне навантаження на лабораторії, термін проведення ДНК-експертизи може становити від одного до шести місяців.

Таким чином, проведення огляду тіла та його ідентифікація є не лише критично важливими для встановлення особи загиблого, а й відіграють ключову роль у документуванні злочинів. Ці заходи сприяють притягненню винних до відповідальності, включно з розглядом справ на рівні міжнародних судових інституцій [6].

Однією з основних проблем, що виникають під час проведення огляду місця події та огляду тіл загиблих, є загроза застосування вибухових пристроїв. Воєнні злочинці часто використовують вибухові речовини для замінування тіл загиблих, що значно ускладнює процес документування злочинів і створює додаткову небезпеку для слідчих груп. Крім того, проведення огляду нерідко здійснюється в умовах активних бойових дій, під час артилерійських чи ракетних обстрілів, що ще більше ускладнює виконання слідчих заходів.

Процедура ідентифікації жертв воєнних дій є багатоступеневим процесом, що включає кілька ключових етапів. Проте навіть ретельне дотримання всіх процедур не гарантує встановлення особи загиблого, особливо у випадках значного пошкодження або часткового знищення тіл.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведення огляду місця події та ідентифікації тіл загиблих у процесі досудового розслідування в умовах воєнного стану є критично важливими етапами документування воєнних злочинів. Аналіз нормативно-правового регулювання цих процесів свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавчих механізмів, які забезпечують оперативність, точність і комплексність проведення слідчих дій.

Сучасні виклики, зокрема ризик замінування тіл, проведення огляду в умовах активних бойових дій, складність ідентифікації через значні пошкодження останків, потребують широкого застосування новітніх криміналістичних методів, серед яких ключову роль відіграють ДНК-експертиза, біометричні технології та цифрові бази даних.

Ефективність процесу ідентифікації значною мірою залежить від взаємодії між правоохоронними органами, судово-медичними експертами, військовими підрозділами та міжнародними структурами. Важливим напрямом подальшого розвитку є створення єдиної автоматизованої системи обліку

загиблих, що сприятиме прискоренню процесу встановлення особи.

Таким чином, удосконалення правових та організаційних аспектів огляду та ідентифікації тіл

загиблих є необхідним для підвищення ефективності досудового розслідування, забезпечення справедливості та документування воєнних злочинів відповідно до міжнародних стандартів.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022. Київ, 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 10.01.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.09.2025).
3. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України : Постанова КМУ від 17 червня 2022 р. № 698. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.09.2025).
4. Пам'ятка для випускників закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України: [практ. посіб.] / кол. авт.- уклад.: О.А. Моргунов, О.М. Музичук, В.В. Романюк та ін.; упоряд.: В.О. Невицький; за заг. ред. В.В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 42 с.
5. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора від 09.03.2022 року № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#Text> (дата звернення: 29.09.2025).
6. Пам'ятка щодо особливостей розслідування фактів умисних вбивств захищених осіб в умовах збройного конфлікту. Київ : Офіс Генерального прокурора України; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 21 с.

References

1. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the introduction of martial law in Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 64/2022. Kyiv, 24 liutoho 2022 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, st.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
3. Postanova KМУ vid 17 chervnia 2022 r. № 698 “Deiaki pytannia zabezpechennia vyluchennia, peredachi ta repatriatsii til (ostankiv) osib, zahyiblykh (pomerlykh) u zviazku iz zbroinoiu ahresiieiu proty Ukrainy” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 17, 2022 No. 698 “Some issues of ensuring the recovery, transfer and repatriation of bodies (remains) of persons killed (deceased) in connection with armed aggression against Ukraine”] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
4. Pamiatka dlia vypuskniviv zakladiv vyshchoi osvity MVS Ukrainy z dokumentuvannia zlochiniv, poviazanykh iz zbroinoiu ahresiieiu RF proty Ukrainy [Memo for graduates of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on documenting crimes related to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]: [prakt. posib.] / kol. avt.- uklad.: O. A. Morhunov, O. M. Muzychuk, V. V. Romaniuk ta in.; uporiad.: V. O. Neviadovskyi; za zah. red. V. V. Sokurenka; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv: KhNUVS, 2023. 42 s. [in Ukrainian].
5. Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy, Ofisu Heneralnoho prokurora “Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemodii mizh orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy, zakladamy okhorony zdorovia ta orhanamy prokuratury Ukrainy pry vstanovlenni faktu smerti liudyny pid chas voiennoho stanu na terytorii Ukrainy” vid 09.03.2022 roku № 177/450/46 [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, and the Prosecutor General's Office “On Approval of the Procedure for Interaction between Bodies and Units of the National Police of Ukraine, Healthcare Institutions and Prosecutor's Office of Ukraine in Establishing the Fact of a Person's Death during Martial Law on the Territory of Ukraine” dated March 9, 2022 No. 177/450/46] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#Text> [in Ukrainian].
6. Pamiatka shchodo osoblyvostei rozsliduvannia faktiv umysnykh vbyvstv zakhyshchennykh osib v umovakh zbroinoho konfliktu. [Memorandum on the specifics of investigating the facts of intentional killings of protected persons in conditions of armed conflict] Kyiv: Ofis Heneralnoho prokurora Ukrainy; Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy, 2022. 21 s. [in Ukrainian].